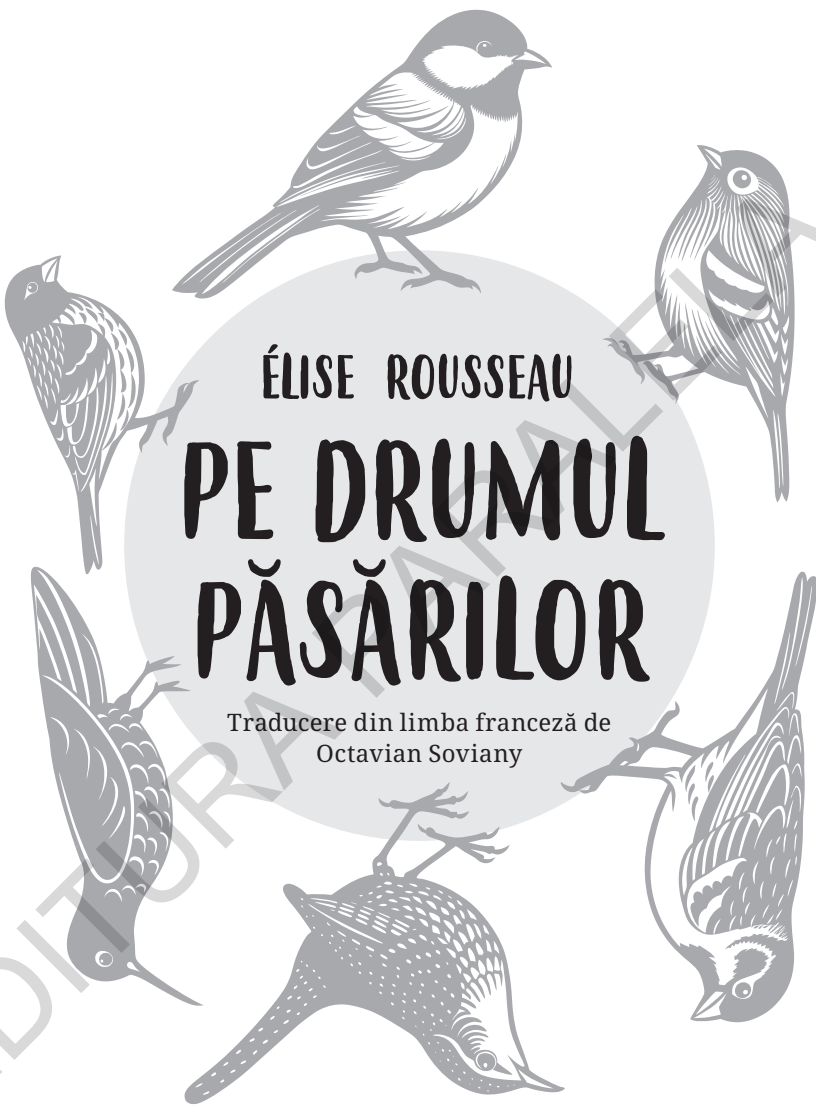

ÉLISE ROUSSEAU

PE DRUMUL PĂSĂRILOR

Traducere din limba franceză de
Octavian Soviany

Editura Paralela 45

Director de producție editorială: Ionuț Burcioiu

Redactare: Mugur Butuza

Corectură: Gabriela Grigorescu, Alisa Ionescu

Tehnoredactare: Adriana Vlădescu

Design copertă: Laurențiu Midvichi

Pregătire de tipar: Marius Badea

Ilustrația copertei: arifafrin/shutterstock.com

Consultant științific: biolog Vlad Cioflec

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Rousseau, Élise

Pe drumul păsărilor / Élise Rousseau ; trad. din lb. franceză
de Octavian Soviany. – Pitești : Paralela 45, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-4256-1

I. Soviany, Octavian (trad.)

59

502

Sur le chemin des oiseaux

Élise Rousseau

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2023

Copyright © Editura Paralela 45, 2025

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate,
iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparelela45.ro

*Pasărea Minervei se înalță în zbor numai după căderea nopții,
nu pentru a vedea lumea acoperită de cenușă, ci pentru a-și
putea reaminti ultimele semne înflăcărate ale asfințitului.*

Bruno Pinchard, *Métaphysique de la destruction*

Cuprins

<i>Prolog</i>	9
Capitolul 1. CELE CARE RĂMÂN	11
Capitolul 2. CELE CARE CONSTRUIESC	35
Capitolul 3. CELE LIBERE	55
Capitolul 4. CELE CARE STÂRNESC PASIUNI	67
Capitolul 5. CELE CARE SE ADAPTEAZĂ	93
Capitolul 6. CELE CARE SE ASOCIAZĂ	113
Capitolul 7. CELE CARE SEDUC	129
Capitolul 8. CELE CARE SE IUBESC	141
Capitolul 9. CELE CARE CÂNTĂ	153
<i>Mulțumiri</i>	166
<i>Bibliografie</i>	167

Prolog

NORI, MLAȘTINI, VÂNT, PLOI, țărături pline de vrajă, zăpadă, primăveri, lumina aurie a zorilor, lande străvechi, oceane nemaipomenite; natura îl învață în fiecare zi câte ceva pe cel care se oprește pentru o clipă să o asculte. În sânul ei, păsările – cu zborul lin sau zgomotos, cu cântecul răgușit sau melodios, cu penele discrete sau viu colorate... Ele fac parte din viața noastră. Chiar și a celor care cred că nici măcar nu le observă. Sunt prezente în amintirile noastre din copilărie, însuflețind banda sonoră a deșteptărilor și adormirilor, uneori chiar și a iubirilor noastre. Celor mai hoinari dintre noi le vor fi insuflat dorința de a zbura, de a pleca și de a descoperi ținuturi îndepărtate în care să migreze. Ele ne intrigă și ne fac semne; iau parte la frumusețea lumii.

Păsările mi-au însoțit cele mai mari supărări și cele mai mari bucurii. Mulțumită lor, eu, care mă simțeam singură, mi-am descoperit mediul firesc, alăturându-mă cercului de ornitologi, bărbați și femei, interesați de aceeași frumusețe. Mulțumită păsărilor, am reușit să străbat drumuri puțin umblate: landele, insulele și pădurile. Direct sau indirect, ele mi-au călăuzit pașii, reflecțiile, interogațiile cele mai intime. Le credem

departe, dar ele sunt pretutindeni prezente. Pentru acela sau pentru aceea care știe să privească, să asculte, să-și țină respirația și să pășească tăcut, sunt acolo în fiecare zi și au a ne dezvălui o mulțime de lucruri despre ele, despre natură, despre viață și, de asemenea, despre noi.

Dar ele dispar. Și, odată cu ele, și o parte din visurile noastre. Cartea de față le aduce un omagiu.

Capitolul 1

CELE CARE RĂMÂN

ÎN LUMEA ASTA, plină de umbre apăsătoare, ceva face întotdeauna lumină, ca un fulger strălucitor: este zborul unei păsări. Cea care tocmai a străbătut cerul, în apropierea ferestrei mele, este, fără îndoială, o cintează. O siluetă ușoară – rapidă și hotărâtă. Trece atât de repede încât nu apuc să-i văd capul cenușiu, burta care bate în roz și în bej, aripile negru cu alb... Unde merge atât de grăbită?

Îmi las din mână creionul și suspin. Simt că în dimineța asta n-o să pot face niciun desen bun. Mâna mea e crispată, inima – și ea.

Oare de ce sfârșitul toamnei e atât de trist câteodată? Ca și cum norii cenușii care astupă orizontul s-ar naște din mințile noastre. Ca și cum cerul de plumb ar izbucni direct, în efluvii, din inimile noastre tomnatice. Ca și cum, cu fiecare respirație, am răspândi în lume negura groasă și frunzele moarte.

Oare de ce noiembrie și decembrie sunt niște luni pline de momente întunecate, febrile și copleșite de griji? Este sezonul nasurilor înfundate, al fularelor și batistelor. Și mi se pare că este și timpul pentru a ne retrage cu toții în noi înșine pentru a ne reculege. Dar

e firesc să fie așa. Iată că de ceva timp păsările călătoare au fugit spre ținuturi mai însorite, țestoasele s-au îngropat ca să hiberneze, urșii s-au retras la căldură în vizuinele lor, iar cei mai mulți copaci și-au pierdut frunzele.

Astăzi e 8 decembrie, iar de la fereastra biroului meu nu zăresc decât umbra unei păsări. Unde a putut zbura cinteza aceea? După hrană? Prietenele mele cu pene sunt oare la fel de prost dispuse ca mine?

„Privește lumina și admiră frumosul. Închide pe urmă ochii și bagă bine de seamă: ceea ce ai văzut nu mai e, iar ceea ce vei vedea nu a apărut încă”, scria Leonardo da Vinci. Da, dar a închide ochii în fața unei păsări înseamnă a risca să n-o mai vezi atunci când ai să-i deschizi iar. Cinteza aceea s-a făcut atât de repede nevăzută!

Mă hotărâsc să ies. O gură de aer rece mă va smulge poate din starea de toropeală și îmi va dezmoři brațul anchilozat după ce am desenat două ore. Mersul prin frig, toamna sau iarna, are virtutea de a-ți reface moralul. Orice contact cu natura ne regenerează; studii științifice au demonstrat de altfel că o plimbare prin pădure domolește ritmul cardiac. Dar e nevoie de studii pentru a afla asta? O resimțim în intimitatea noastră, avem o nevoie, mai mult sau mai puțin viscerală, de contactul permanent cu plantele și cu animalele. Unii socotesc că simpla atingere a unui arbore sau mersul desculț prin iarbă ne pot face bine. Cu toate acestea, eu n-aș crede că orașul nu este, și el, *natural*; ține

de instinctul uman să ne construim case unele lângă altele, de-a valma, și să ne adunăm la un loc, pretutindeni în lume, indiferent de civilizația de care aparținem. Orașul este furnicarul nostru, cuibul nostru uriaș, fagurele nostru. Clădiri strălucitoare sub cerul serii, străduțe înguste, curți tainice, pasaje vechi, poduri și turnuri, toată natura noastră profundă este prezentă și acolo. Dar furnicile își părăsesc uneori mușuroiul. Și noi avem, la rândul nostru, nevoie să ne părăsim habitatele, orașele, satele ca să respirăm aerul curat din locurile din natură cele mai apropiate de noi: păduri, câmpii, oceane, coline, munți înalți, râuri și cascade, nu contează, de vreme ce găsim acolo vânt, soare, ierburi sălbatice. Avem nevoie de refugii noastre, dar și de sălbăticie, în aceeași măsură. Iar în dimineața aceasta, pofta de a ieși din casa mea e mai puternică decât orice.

Mă înfofolesc ca și cum ar urma să mă aventurez pe puntea înghețată a unui spărgător de gheață care navighează în apropierea Polului Nord. Întrucât am trăit o asemenea experiență arctică, în căutarea urșilor polari, a belugilor și a pescărușilor de ghețuri, știu că a mă acoperi cu două căciuli este poate o măsură de prevedere puțin exagerată pentru Morbihan. Dar vreau să nu-mi fie frig când am să merg să mă uit la păsări și să regăsesc cinteza aceea micuță.

Îmi petrec binoclul peste eșarfă și închid ușa locuinței. În grădină, găinile, pitite sub o masă de lemn pentru a se feri de vânt, mă întâmpină cu un cotcodăcit

întrebător. L-am dat pe cocoșul magnific unei prietene care avea nevoie de el în curtea ei de păsări. Și iată-le pe cumetrele mele puțin tulburate, fiindcă s-au pomenit celibatare. Mie cântecul triumfător al cocoșului, la ora șase dimineața, n-o să-mi lipsească deloc.

Îmi plac găinile domestice, dar mi-aș dori să o văd în stare sălbatică pe strămoașa lor, mica găină bankivă, care trăiește în junglele stufoase ale Asiei tropicale. Potrivit prietenilor mei ornitologi care au călătorit în acele îndepărtate ținuturi, cocoșul acestei specii cântă în pădure la fel ca orice cocoș, ascuns între liane și prin frunzișul luxuriant, dar este foarte sperios și greu de văzut. În ceea ce-l privește pe cocoșul domestic, acesta este un animal atât de comun, încât nici nu mai băgăm de seamă că este o pasăre superbă – poate una dintre cele mai frumoase. Cocoșul sălbatic i se aseamănă la drept vorbind din toate punctele de vedere: este de talie mică, înzestrat cu o frumoasă creastă roșie, cu pene aurii de jur-împrejurul gâtului, cu o coadă lungă de un negru strălucitor cu reflexe verzi, îi place să scurme solul pădurilor tropicale și să se ascundă în tufișuri.

Cocoșii și găinile sunt animale discrete, cărora le place să stea ascunse, dar – lucru care m-a mirat mereu – și foarte limbate în același timp. Ele fug și se ascund, extrem de temătoare, de îndată ce se simt în primejdie. Dar în momentele lor lipsite de griji cucurigesec și cotcodăcesc, nelăsându-și prezența neobservată. Nu e de mirare că vulpile le descoperă întotdeauna atât de ușor... Nu tăcerea ar trebui să fie apanajul celor fricoși?

Plăcerea de a face zgomot se dovedește însă, în cazul lor, mai puternică decât frica – un comportament pe care îl regăsim și la o altă specie limbută: omul.

Arunc o privire către hrănitoare. Pe jos sunt niște semințe de floarea-soarelui, împrăștiate în toate părțile de un stol de cinteze flămânde. Trebuie să fie și a mea printre ele. Trei pițigoi mari stau cocoțați de ramurile cele mai apropiate, pregătindu-se să-și ia și ei porția de mâncare. Și iată păsările certându-se o bună bucată de zi pentru hrană, făcând pe mofturoasele în mijlocul grămezii de grăunțe, alegându-și-le pe cele care li se par mai bune și dându-le pe celelalte laoparte, nemulțumite, cu o lovitură de cioc. Ce poate fi mai spontan? În fața unui asemenea belsug de bunătăți, ne-am repezi și noi la cele mai apetisante.

În timp ce ies pe porțița grădinii, un nechezat jalnic îmi atrage atenția. E poneiul meu Bilbo, rotofei ca o bilă, păros ca un bou moscat, vizibil contrariat că mă vede plecând. Acest mare fuzionist este în culmea fericirii când suntem toți împreună, cei doi căluți de Camarga, celălalt ponei de Shetland, Bilbo și cu mine. Dacă, în general, caii se manifestă independent în raport cu oamenii, această cabalină iubitoare nu înțelege că mai am și o viață autonomă, departe de el. Mă întorc să-l mângâi pe vârful nasului cald și mătăsos pe care mi-l întinde, recunoscătoare pentru tandrețea lui, pentru acea bunătațe pe care animalele domestice ne-o dăruiesc fără răgaz, apoi îl las în seama tribului piuitor al cintezelor și o pornesc la drum.

Cătunul meu e ocolit prin spate de un braț cu maluri măloase al râului Etel și înconjurat de o parte și cealaltă de ogoare cultivate și de niște păduri mici și rare. Aici trăiesc câteva persoane agreabile și discrete: un elvețian bătrân, iubitor de iriși, de glicină și de hortensii; un fost pescar (care a avut toată viața rău de mare) și soția lui, precum și două familii cu copii mari, gata să plece din cuibul părintesc. Sunt, de asemenea, și trei cățele: o cockeriță blondă cu roșcat, o femelă de Weimaraner cu ochi de ambră și o corcitură bătrână și creață, de asemenea trei sau patru motani, mai mult sau mai puțin blănoși, toți foarte reținuți. Din când în când, unul dintre ei, din rasa chartreux, se preface că vrea să-mi vâneze găinile, ascuns sub o hortensie, semet ca un jaguar la pândă, refuzând să accepte indiferența galinaceelor. Două alte familii au și ele găini, ceea ce explică prezența abundentă a păsărilor granivore: cin-teze, vrăbii, brumărițe, care vin să le fure grăunțele, și a rozătoarelor mici, a șoarecilor de pădure și a celor de câmp. Lor li se adaugă o turmă de capre care mănâncă noaptea bobocii tufelor de trandafir, un bursuc plin de importanță, o vulpe cam năpârlită, un jder cu urechile rotunde și alte mamifere mici, pe care am avut plăcerea să le observ cu ajutorul unei camere cu senzor de mișcare – un dispozitiv discret, utilizat de naturaliști, care se declanșează la cea mai mică mișcare și pe care îl ascund câteodată prin văgăunile pajiștilor.

Căci sunt și naturalist. Acestui termen, puțin vag, i se pot da multe definiții. El nu denuște o meserie,

ci o stare. E ca și cum ai spune „sunt pescar” sau „sunt călăreț”. Definiția mea ar suna așa: naturalistul este o persoană căreia îi place să observe animalele și natura și care știe mai mult sau mai puțin despre ele. Astfel, există, pe de-o parte, mari naturaliști, în stare să identifice mii de păsări, de plante sau de insecte, și, pe de alta, naturaliști amatori. Este naturalist cel care știe unde să găsească niște animale și cum anume să le observe. Eu nu sunt un om de știință, ci o iubitoare a naturii și a animalelor, căreia îi place să scormonească printre copaci, să observe, să fotografieze, să deseneze, să adulmece, să asculte lumea cea vie care ne înconjoară, să contemple miile de fațete pe care le îmbracă ea zi de zi. Care, de cum este posibil, dorește să privească animalele, să-și părăsească biroul, să simtă mirosul ierbii și mușcătura vântului, înainte de lăsarea timpurie a serii. Asta e o altă trăsătură comună a naturaliștilor: dacă stau prea mult închiși, curând începe să le lipsească oxigenul!

Afară, prietenos, soarele străpunge un nor gros, cenușiu. Asprimea sfârșiturilor de toamnă ne face să credem că nu ne e bine decât la căldură, instalați confortabil în interioarele noastre. Și, cuprinși de moleșea-lă și lene, chiar ne convingem de acest lucru, toropeala atrăgând după ea toropeală. Dar nu este adevărat. Îmi dau seama de acest lucru în timp ce umblu pe jos.

Este sfârșit de toamnă, aproape iarnă, dar lumina este prezentă, la fel și păsările, care zburătăcesc de colo până colo. Un gugustiuc, această arătoasă columbidă cenușie cu guler negru, îmi trece chiar pe sub nas. Spre

deosebire de ruda sa, turtureaua, care a plecat de mult să uguiască la latitudini mai calde, aceasta e sedentară și își va petrece iarna aici.

Anotimpul acesta este la fel de frumos ca și celelalte – îmi spun eu privind guguștiucul care se îndepărtează. Conturați pe cerul întunecat, stejarii cu frunze arămii și tremurătoare poleiesc fiecare cotitură de drum. De-a lungul șanțurilor, unde cresc câteva tulpini de limba-mielului, iarba este de un verde strălucitor, iedera care se încolățește în jurul copacilor de asemenea. Griul, ruginiul și lumina galbenă a zilelor reci colorează delicat ziua aceasta.

Puțină lume spune că îndrăgește ultimele zile de toamnă și cu atât mai puțin iarna, ca și cum un filtru negativ ne-ar împiedica să-i vedem poezia. Și totuși, chiar și fără strălucirea albă a zăpezii, iarna, cu cenușiu-i domol, poate să fie atrăgătoare. Fără îndoială, toate prejudecățile despre „sezonul rece” s-au format în vremurile când oamenii sufereau de frig, de foame și din cauza bolilor. Inconștientul nostru asociază iarna cu greutățile și cu moartea. Totuși, am învățat de ceva timp – majoritatea dintre noi – să o petrecem în tihnă, la căldură și adăpost. Dar continuăm, atavic, să ne temem de ea și să nu percepem liniștea și odihna pe care le poate oferi această pauză binevenită în curgerea timpului.

Din tufării, vrăbiile iau seama la mine și un sturz dă alarma. Când simt vreo primejdie, păsările își previn semenele. Strigătele lor de alarmă sunt înțelese

însă și de alte specii, care se neliniștesc numai decît, ca și cum ar exista o formă de solidaritate interspecifică. Nu cred că eu am provocat această alertă. Sturzul cu pricina trebuie să fi descoperit un alt pericol. O pisică? Vreun uliu, care dă târcoale în căutare de hrană, și și-a pus în gând să prindă vreo vrăbiuță, ocupată cu semințele de floarea-soarelui din hrănitoare? Ce vede el, iar eu nu? Ce fel de lume îmi deschide strigătul său, lume pe care eu mi-o pot doar imagina?

În timp ce înaintez mai departe pe drum, mă minunez de numărul mare de păsări care zburdă prin arbori, de viața care pulsează prin buruienișuri, de respirația naturii ce se simte foarte prezentă în ziua aceea rece. O cintează traversează drumul în zbor. Altele zboară prin văzduh, strânse în stoluri.

Merg de-a lungul drumului care duce la râul Étel. Hărmălaia automobilelor acoperă orice zgomot și totuși mai aud strigătele păsărilor în timp ce soarele dispare îndărătul unui nor mare, cenușiu și greu, îmbibat de ploaie. Mi-ar plăcea să se îndepărteze. Dar mă socolesc norocoasă pentru ocazia de-a privi cerul în felul acesta, nuanțele lui, metamorfozele sale neconținute, să-l simt deplin, întreg, puternic, în timp ce unii dintre semenii mei nu-l văd, în uriașele lor capitale, pline de edificii înalte, decît fragmentat. Fragmente de nori, coridoare albastre între străzi, firmament închis tot timpul în dreptunghiul unei ferestre, al unui bulevard, pe cînd cerul nu are nimic geometric, este spațiu, infinit. Carențele din firea orașenilor nu sunt provocate oare,

de multe ori, de lipsa bolții cerești? Iată ce le lipsește: păsările și cerul.

La acest început de decembrie, migrația de toamnă s-a încheiat. Aceasta începe în luna iulie, se intensifică în august și septembrie și se sfârșește în noiembrie: milioane de păsări se deplasează pe distanțe de sute sau chiar mii de kilometri, ca să-și petreacă iarna în regiuni mai generoase, unde resursele alimentare sunt mai la îndemână, înainte de a se întoarce să cuibărească în primăvara următoare. Admirăm tot timpul păsările călătoare, pe marile migratoare: rândunelele, găștele sălbatice, berzele, cocorii, drepnelele etc., care parcurg atât de mulți kilometri înfruntând toate obstacolele, pentru a-și petrece iarna în țările calde, iar vara în ținuturile cu climă temperată. Așa cum au dezvăluit tehnologiile GPS, chirele polare, păsări extrem de frumoase, cu corpuri fusiforme, cu pene albe și gri-deschis, cu creștetul negru, cu ciocul și picioarele roșii, pot parcurge în fiecare an 70.000 de kilometri. Ceea ce ne obligă să le admirăm. Și o fac prima eu, cea care a explorat adeseori lumea, cu ocazia expedițiilor naturaliste. Dar nu toate păsările sunt migratoare, iar noi vorbim foarte puțin despre cele sedentare, cele care rămân, cele care sunt aici și însuflețesc această zi rece în timp ce mă plimb. Cele care nu pleacă. Cele care nu ne fac să visăm... Dar de ce numai faptul de a călători ar fi o virtute? De ce n-ar fi și sedentarismul, în felul său, un miracol? O formă de înțelepciune: să știi să te mulțumești cu ceea ce ai, să știi să înfrunți perioadele mai

difficile, să nu pleci, să rămâi acasă și să fii satisfăcut de propriu-ți univers. De ce păsărilor sedentare li se închină atât de puține ode?

Rămâne huhurezul mic, al cărui cântec misterios animă nopțile înghețate. Rămân printre noi vrăbiile, mierlele, codobaturile albe, pițigoii, potârnichele, coțofenele, ciocănitorele... Aceste păsări sunt în stare să suporte o climă mai aspră și să găsească hrană în timpul iernii – chiar dacă trebuie să-și schimbe puțin regimul alimentar. Tot ele vor ajunge primele și la locurile de cuibărit.

Pentru noi, oamenii, să nu pleci, să fii sedentar înseamnă, în același timp, să cunoști în profunzime adevărul unui anumit loc, intimitatea acestuia zi după zi, să înnozi legături de o viață cu ceilalți, cu copacii, cu zidurile joase, cu peisajele, mereu aceleași și totuși mereu schimbătoare. Nu numai nomadismul, nu doar călătoriile sunt cele care ne fac să visăm. Uneori avem nevoie și să ne înrădăcinăm undeva, avem nevoie și de cei care sunt bine înrădăcinați. Sedentarii sunt adeseori etichetați drept ființe domestice sau cazaniere, dar dacă, de fapt, ei sunt pur și simplu niște înțelepți, din moment ce nu simt nevoia să evadeze din realitatea lor de zi cu zi? Dacă ei știu să se mulțumească doar cu visurile lor lăuntrice, cu scurtele călătorii și cu micile aventuri pe care le oferă o viață obișnuită? Sedentaris-mul bine conceput nu înseamnă oare să te simți destul de bine la tine, destul de pătruns de stilul de viață familiar pentru a nu dori să cauți în altă parte ceea ce crezi

că te va împlini? Din punct de vedere ecologic, noi avem interesul să redescoperim, în ce ne privește, virtuțile sedentarismului, atât de păgubitoare au devenit călătoriile cu avionul pentru mediul nostru. În cazul păsărilor, avantajul de a fi migratoare este adeseori scump plătit: marile lor călătorii sunt periculoase și consumatoare de energie, iar multe dintre ele nu mai revin din periplul lor din cauza vânătorilor, din cauza epuizării, a furtunilor, a traversării deșerturilor, a survolării oceanelor. Cele sedentare pot și ele să moară la rândul lor dacă iarna este prea aspră. Dar în mod frecvent ele efectuează o așa-numită migrație parțială: se mulțumesc să plece doar puțin mai la sud și numai atunci când trebuie să fugă de un nou val de frig. Să plece sau să rămână? Fiecare dintre aceste alegeri are avantajele și dezavantajele ei.

La fel de curajoase ca și cele călătoare, păsările sedentare sunt, totodată, extrem de frumoase. Plastro-nul oranj al micuțului măcăleandru, calota neagră și burta de un galben strălucitor a pițigoiului care face acrobații pe o ramură, zborul albastru și vioi al pescărașului albastru care strălucește deasupra apelor, pânțele roșu-aprins al ciocănitorii, spatele albastru-cenușiu al țicleanului care se cațără pe trunchiul unui arbore: iată niște minunate pete de culoare în peisajul palid și brun al iernii. Florile s-au ofilit, fluturii au murit ori au adormit, dar culorile vii ale păsărilor sedentare înveselesc zilele cenușii. Fără ele, această zi de decembrie ar fi cumplit de pustie. Ele, cele care

rămân, sunt tovarășii noștri din zilele mohorâte, prietenii noștri din vreme de iarnă.

Iată-mă la Pont du Sach, cu moara lui bej, înzestrată cu un turnuleț. Pe apa calmă a brațului pe care îl face acolo râul Étel nu-i nicio pasăre. Sau mai exact doar un pescăruș argintiu care plutește aproape de mal. La ce s-o fi gândind? Ce face acolo? Fără doar și poate se odihnește sau digeră vreo pradă înghițită cu puțin înainte. Pare că își contemplă imaginea din apă, liniștită și singuratică.

Cotesc spre stânga, apucând-o pe drumeagul pe care-l parcurg adeseori pe iapa mea albă pentru a ajunge la dune.

Într-o grădină cântă o pasăre. Este un măcăleandru. De obicei, păsările ciripesc, mai ales primăvara, pentru a-și marca prezența într-un anumit teritoriu sau pentru a seduce vreo femelă. Suntem în decembrie, dar el cântă cu ciocul larg deschis, cățărât semeț pe o rămurică, cu pieptul portocaliu împins înainte, cu picioarele fine și lungi. Scoate niște note vibrante, ritmate. Nu este un ciripit anodin, ci un cântec adevărat, modulat, ornamentat, riturnelă a unei păsări mândre de sine și încântate să se afle acolo.

Mă simt răsplătită de cântecul lui, ca și cum aş primi un cadou neașteptat, ca și cum viața mi-ar fi oferit o fărâmbă din muzica ei firească, din ritmul ei secret. Ca și cum, în intervalul unei secunde, aş simți pulsul lumii, divinitatea naturii izbucnind din ciocul deschis

și din gâtleejul umflat al unei păsări atât de mici. Măcăleandrul se agită, își scutură capul. Copacul din această grădină, evident, îi aparține, e teritoriul lui și vrea să se știe asta. Rămân câteva momente să îl contemplu.

O pasăre! Animal vertebrat, înzestrat cu pene, înarmat cu un cioc, care face ouă și știe, de cele mai multe ori, să zboare. Iar această facultate mă fascinează în continuare. A zbura! Atâția oameni au visat la asta. Stau mărturie mitul lui Icar, mitul lui Pegas, vrăjitoarele care zboară călare pe mătură, covoarele zburătoare din *O mie și una de nopți* sau personajele din filme sau din benzile desenate în stare să străbată văzduhul: Peter Pan, Superman. Și faimoasele mașini ale lui Leonardo da Vinci, zămislite de spiritul său genial, obsedat de ideea zborului. Omul a avut nevoie de mult timp până a reușit să decoleze, dar cât de lipsite de grație sunt avioanele, cât de triste sunt rachetele și sateliții, cât de brutal este elicopterul și cât de rigide sunt deltaplanele! În ce privește zborul păsărilor, nu avem cum să-l egalăm! Nu vom atinge niciodată acea grație, acea agilitate, acele picaie, acele zboruri planate, acea mișcare a aripilor care se rotesc și dansează cu vântul. Nu vom obține niciodată acea libertate calmă și jucăușă de care se bucură spiritele văzduhului.

Păsările mă amuză în aceeași măsură în care mă uluiesc. Ele mă fac să zâmbesc sau să râd, atât sunt de concentrate asupra a ceea ce fac, în virtutea unui *carpe diem* deplin, atât sunt de prezente în lume și în viața lor de păsări. Îmi place să le urmăresc măruntele activități

pe care le înfăptuiesc cu atâta seriozitate: descojesc un sâmbure, ciripesc de mulțumire, zboară dintr-un copac în altul, scot un strigăt scurt, se găinățează de frică înainte să fugă, înspăimântate. Mă fac să zâmbesc veselă, naivitatea, mulțumirea lor că sunt păsări, că zboară primăvara cu o crenguță în cioc ca și cum ar transporta cea mai prețioasă dintre comori, că se ghidează toamna cu boabe suculente și fermentate, că se umflă iarna în pene ca niște bulgări, observându-ne cu ochii lor negri, cu capul aplecat spre noi, de pe o ramură înghețată.

Iubesc păsările, pentru că ele reprezintă pentru mine, în mai mare măsură decât un simbol al libertății, simbolul purității. Ele posedă puritatea unui cer fără nori, a unei nopți înstelate. O pasăre este o inimă simplă, o faptură sinceră, nevinovată, transparentă. Penele lor moi sunt pure, ouăle lor rotunde și netede sunt pure; o pană, un ou – oare nu tind acestea spre perfecțiune? Visăm uneori să fim îndeajuns de mici pentru a încăpea în cuiburile lor confortabile, vârați la căldură sub burțile lor mătăsoase și odihnitoare.

Platon îi dădea omului următoarea definiție: „animal biped, fără pene”¹. Ceea ce înseamnă că suntem niște ființe imperfecte.

Iubesc păsările pentru că sunt inaccesibile și totuși prezente pretutindeni: în jurul nostru, în copac, pe balcon, pe acoperiș, țopăind pe peluză, cocoțate pe gard:

¹ Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, traducere de C.I. Balmuş, studiu introductiv și comentarii de Aram Frenkian, Polirom, Iași, 1997, p. 203. (N. red.)

un mic popor înaripat, omniprezent și, în același timp, ascuns. În natură ca și în orașe, păsările aparțin decorului nostru de zi cu zi, intimității noastre în mai mare măsură decât ne închipuim.

Omniprezente? Vor fi mereu așa? Sunt atât de puternice și atât de fragile în același timp... Îmi continui drumul.

Alte păsări îmi trec pe sub nas. Pășesc iarăși de-a lungul unei grădini: alt copac, altă pasăre. De data aceasta este o mierlă neagră – pene negre ca păcura, cioc galben, cercuri de aceeași culoare în jurul ochilor, coada în sus – care dă alarma: *țic... ciac-ciac-ac-ac-ac*. Apariția mea o agasează și o deranjează.

Puțin mai departe, cineva a pus într-o hrănitore câteva cocoloașe de grăsime – ceea ce atrage pițigoii albaștri, unele dintre cele mai frumoase păsări din grădinile noastre, cu capul mic și rotund, acoperit cu o calotă de un albastru viu și cu burta galbenă precum soarele. Se risipesc în toate direcțiile la apariția mea.

Lânchezeala mea autumnală se topește odată cu zbenguiala prietenilor mei înaripați. Luându-și zborul brusc, ca unul dintre acei pițigoi mărunți și plini de grație. Miracolele pe care ni le pune lumea la îndemână reprezintă un remediu fără greș, un întăritor fără egal.

Căci natura este esențială pentru noi, consubstanțială cu echilibrul și bucuria noastră. Eu nu mai pot trăi la oraș, nici măcar într-un orașel discret de provincie. Trebuie să simt mirosul pământului, al ierbii, al arborilor, roua dimineții, vântul serii, trebuie să văd luna

răsărind, rotundă și plină sau subțire și curbă, nenumăratele stele și să aud huhurezul mic cum cântă grav noaptea în timp ce umbrele căprioarelor se strecoară printre copaci. Când locuiam la Paris, apoi la Pontoise, puteam percepe totuși sălbăticia: vântul în frunzele arborilor de pe bulevarde, uguitul blând al unui porumbel gulerat – porumbelul acela mare, gri-albăstriu, cu pieptul roz, aproape mov, cu un semn alb pe gât –, apusurile de soare scânteind deasupra clădirilor, picăturile rotunde de ploaie prelingându-se pe geamuri, mirosul ierbii și al trandafirilor dintr-un parc și curcubeul deasupra caselor palide. Poți și în oraș să atingi scoarța unui copac, să culegi o frunză, să urmărești cu privirea un pițigoi printre ramuri sau o vrabie pe trotuar. Putem simți cu toții natura, indiferent unde ne aflăm, putem cu toții să ne deschidem simțurile către ea: văzul, auzul, pipăitul.

Pentru mine, natura, cu frumusețea ei mereu înnoită, cu mângâierile vântului, cu mireasma pajiștilor înflorite, cu cântecele neconținute și vesele ale păsărilor, este un nesecat izvor de uimire. Ea ne reînsuflețește cu dulcile-i arome vegetale și ne ocrotește hrănindu-ne. Pentru a duce o viață sănătoasă, avem nevoie de aer curat, de soare, de ploaie, de plante și animale și, cred eu, de această frumusețe, frumusețea naturii, care ne liniștește, ne face să ne simțim parte dintr-o lume uimitoare și să devenim – cine știe? – noi înșine frumusețe.

Mi se pare că dacă nu iubești natura, nu iubești viața. Poți oare să trăiești o viață întreagă cu nasul

într-un ecran, în niște lumi virtuale, atunci când lumea adevărată este atât de frumoasă, încât întreaga noastră existență nu ne-ar ajunge să ne bucurăm de ea? Cât mă întristează aceia dintre noi care trec așa de indiferenți pe lângă această fericire, atât de simplă, atât de ușor de atins, atât de la îndemână... Ce-or mai fi căutând când totul le e deja dăruit, când au totul la dispoziție și e suficient să privească în jurul lor?

Paradisul este acolo, în raza aceea de soare, în norii care se rostogolesc, în șorecarul care descrie rotocoale ample până când dispare așa cum dispar toate umbrele. Fericirea este acolo, oferindu-se în fiecare zi, înnoindu-se în fiecare zi, veșnică și neobosită. Este ceea ce ne ancorează în lume, este sensul secret al vieților noastre; noi suntem lumea, suntem acest cer care se aprinde în momentul asfințitului, suntem această stea căzătoare care înverzește cerul, această ceață albicioasă care se ridică deasupra câmpiei, acest râu tumultuos, aceste maluri umede și strălucitoare, această pasăre care cântă în depărtare, iar dacă le lăsăm să răsunе în ceea ce avem mai profund redevenim ființe depline, oameni puternici. Și atunci, ce mai așteptăm? Niciun ecran, nicio lume virtuală nu ne poate dărui mai mult; virtualul va fi mereu mai prejos: cum de uităm un ade-văr așa simplu?

Un ciripit surprinzător îmi captează atenția. Un graur scoate niște triluri cocoțat sus, pe o antenă de televizor, în vârful unui acoperiș. Ori de câte ori cântecul unei păsări mă surprinde și mă interpelează, sunt

sigură că este vorba de un graur, căci această pasăre creativă se amuză cântând în mii de maniere extravagante. Puțin mai mică decât o mierlă, cu penele sale negre care au reflexe verzi și violete, ea este atât de comună, încât a întâlnit-o, în drumurile sale, fiecare dintre noi, dar avem tendința s-o ignorăm și să nu-i remarcăm penele strălucitoare și cântecul inventiv.

Îmi urmez drumul; un măr părăsit și-a păstrat fructele; o duzină de vrăbii ciripesc și se bat în jurul lui. Vrăbiile pot fi destul de certărețe, puse adesea pe niște gâlcevi care pentru noi rămân de neînțelese. Le-am văzut constant în viața mea rostogolindu-se în praf, mânioase, și smulgându-și una alteia penele, nepăsătoare față de restul lumii. Dacă încerci să le desparți, își vor continua disputa, la câțiva metri mai departe.

În timp ce le privesc, o picătură mare mi se sparge în creștetul capului. Apoi o a doua. Norul cel gros și cenușiu sloboade brusc o apă rece și biciuitoare – doar suntem în Bretania, unde este de apărat o reputație. Dar nu vreau să mă întorc din drum pentru atât de puțin.

O pornesc pe drumul plin de hârtoape care iese din sat și o ia peste câmpie, spre Erdeven și apoi mai departe, spre ocean și spre dune. Deși locurile de aici sunt mai izolate, mai sălbatice, sunt, în mod paradoxal, mai puțin populate de păsări decât grădinile. Căci casele oamenilor oferă adăposturi, hrană, căldură, ceea ce atrage anumite animale mici: păsări, rozătoare, reptile. Numeroase specii de plante și animale s-au adaptat la

prezența omului, nu mai suntem priviți de ele ca niște dăunători, unele ne văd chiar ca pe o adevărată binecuvântare: șoarecii de câmp, șopârlele de ziduri, păianjenii, pentru a aminti doar câteva. Un alt măcăleandru se cațără în fața mea în vârful unei ramuri uscate, ca să mă observe. Cine mai e și asta? – pare să se întrebe. Apoi, cum eu înaintez, el își ia zborul.

Întâlnind azi atâtea păsări, înțeleg de ce oamenii nu-și dau seama câte dintre aceste animale sunt pe cale de dispariție. Totuși, în mai puțin de treizeci de ani, din Europa au dispărut 421 de milioane de păsări. În cincizeci de ani, trei miliarde de păsări au dispărut din America de Nord. În ultimele decenii, Franța a pierdut o treime din păsările ei. Și cine își dă seama de asta?

Numărul acestor animale scade din cauza activității oamenilor: pesticide, schimbări climaterice, pierderi de habitat etc. O specie de păsări din opt este amenințată cu dispariția, la fel ca 26% din speciile de mamifere și 41% din cele de amfibieni. Într-un an dispar treizeci de milioane de hectare de pădure – nu mai există 80% din pădurea originală.

Dacă avem impresia că încă mai sunt multe păsări, este pentru că ne-am obișnuit să vedem tot mai puține. Când eram copii, vedeam mai multe. Părinții noștri și mai multe decât noi, iar bunicii încă și mai multe. Existau mai multe rândunele, mai multe vrăbii, mai mulți sturzi, mai multe ciocârlii. Dar noi ne-am obișnuit cu golul, cu tăcerea, cu absența lor progresivă din toate mediile: orașul, plajele, câmpiile.

Astăzi mi se pare că am întâlnit multe, dar știu și că lipsesc multe.

Iată-mă ajunsă la Croix Izan. Un graur zburătă-cește deasupra capului meu. Îmi amintesc de Jeanne, o colegă cu care am lucrat mai demult la Liga pentru Protecția Păsărilor. Îmi spunea că înainte de a acționa pentru salvarea acestora, ea nu le *vedea* niciodată. Nu le auzea, nu le băga în seamă. Apoi, brusc, a început să le vadă. Și viața ei s-a schimbat.

Mă gândesc la toți acei oameni care trăiesc fără să vadă natura, ignorând păsările, precum și toate celelalte animale. Un pițigoi le trece în zbor pe dinainte. Nu se uită la el, nu l-au văzut. O mierlă cântă deasupra lor, dar nu o aud. O vrabie tocmai ciugulea liniștită în fața lor, dar au trecut pe lângă ea fără s-o ia în seamă, făcând-o să-și ia zborul. Sunt numeroși, foarte numeroși, cei care privesc fără să vadă. Ceea ce vrea să însemne că ei și cu mine nu percepem aceeași lume, trăim în universuri paralele. Dar păsările sunt totuși aici. Dacă nu le vedem, oare nu e pentru că am pierdut contactul cu realul?

Cum am putea reînvăța să vedem, să simțim? Meditând la soare, în mijlocul naturii, atunci când se ivește ocazia? Amintindu-ne în fiecare zi, timp de câteva minute, cât e de important să fim conștienți de lumea care ne înconjoară, conștienți cu adevărat, prezenți cu adevărat? Întrebându-ne în fiecare seară: mi-am petrecut ziua fără să văd nimic, preocupat doar de frământările mele lăuntrice, sau mi-am găsit timp și pentru a privi?

Și dacă da, ce am văzut? Fiecare dintre noi are poate propria lui soluție. Dar nu e oare urgent, pentru binele nostru, să deschidem ochii la cele ce ne înconjoară? Pentru a ne împărtăși din frumusețea lor? Pentru a fi vii într-o lume vie?

În fața mea, o vrabie femelă este cocoțată pe o palisadă, se uită de jur împrejur – ce-o fi căutând? Pe urmă trei cinteze decolează de la marginea drumului, de-a lungul căruia limba-mielului a crescut în toate direcțiile. Un animal se furișează cu zgomot printr-o învâlmășeală de iederă; un măcăleandru iese brusc de acolo: al treilea pe ziua de astăzi.

Apoi, pe deasupra gardului viu în care se amestecă rugi de mur, se văd excavatoare și macarale de un galben viu; solul e dezgolit pe cel puțin două hectare: o imensă gaură ocru, săpată și cicatrizată în miezul câmpiei verzi. Aici se va construi un cartier de locuințe. În curând, din acest pământ rănit vor răsări case noi, toate asemănătoare una cu cealaltă. Oamenii, din ce în ce mai numeroși, pun treptat stăpânire pe tot ce rămăsese până acum nedomesticit.

Ce viitor ne făurim astfel, tot distrugând întruna? Mulți dintre noi trag semnale de alarmă, cel mai adesea în van. Cifrele menționate mai sus sunt fără drept de apel, situația ecologică este dezastruoasă, iar dispariția păsărilor pune în lumină impasul societății în care trăim. Dacă viitorul păsărilor este atât de amenințat, cum se prezintă acela al speciei noastre?

Ne vom debarasa noi de natură sau natura se va debarasa de noi? Prin izbucnirile ei de mânie: meteorologice, climaterice, epidemice, ea ne reamintește cât este încă de puternică. Nu este oare hazardat să credem că noi vom fi mereu cei mai puternici? Din perspectiva Pământului și a miliardelor de ani de viață care ne-au precedat nu suntem oare doar niște minuscule făpturi arogante, încă o specie care se va stinge și ea în cele din urmă?

Care dintre aceste păsări vor supraviețui în deceniile care vin și în secolele care urmează să vină? Care vor dispărea? Păsările sedentare, cele ce stau iarna aici, se vor adapta mai bine decât speciile migratoare, decât marile călătoare? Cele care au învățat deja să se adapteze condițiilor orașului: ciorile negre, coțofenele, mierlele, graurii, porumbelul gulerat, guguștiucul – să fie ele păsările viitorului? Vor mai rămâne alături de noi sticletele pestriț, cu masca lui roșie, cel care are de suferit din cauza dispariției pârloagelor, sau turtureaua, care e foarte vânată, sau zăganul impunător, cea mai mare pasăre răpitoare din Europa, care suportă greu să fie deranjată de oameni când cuibărește? Vor mai rămâne pufinii, acele minunate păsări marine cu ciocul pestriț? Vor mai rămâne rațele sunătoare care, cu capul lor mare și cu ochii lor aurii, își duc viața pe iazuri? Și noi înșine, oamenii, vom fi oare *cei care rămân* sau vom dispărea odată cu ultimele păsări?

O coțofană zboară prin văzduh, dar ceva o face să-și modifice traiectoria și virează pe deasupra primelor

case care se văd la capătul drumului. Ce șansă să-ți poți lua zborul la cel dintâi pericol! Niște aripi, totuși, niște aripi, iată ceea ce ne-ar trebui!

Încep să aud, undeva, în depărtare, un muget surd. Este oceanul. Ploaia a încetat, iar un colț de cer devine iarăși albastru. Bretania cea mereu schimbătoare!

Tupilați undeva, aud și niște corbi croncănind. Unde or fi? Nu-i văd. Este frig, dar iarna nici măcar nu a început. Și nici sfârșitul domniei omului; suntem abia la primele frisoane, inconștienți de furtunile care ni se pregătesc. Primăvara mi se pare departe, foarte departe... Voi mai revedea rândunelele?